

МЕХАНІЗМ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

*ПЛОТНИКОВА М. Ф., к. е. н., доцент, ЖИТОМИРСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Низький рівень інноваційно-інвестиційної активності сільських населених пунктів та суміжних секторів економіки, фізичне та моральне старіння інфраструктури, втрати ресурсного та людського потенціалу визначаються як специфічними природно-кліматичними умовами виробництва, так і менталітетом сільського населення. Посилення соціальної напруженості залишає потенціал сектору нереалізованим. Продовження спаду виробництва, зменшення частки банківського кредитування та державних капіталовкладень у ВВП, зниження обсягів податкових надходжень, накопичення внутрішнього та зовнішнього боргу, збільшення обсягів неплатежів, рівня тіньової економіки, приховане безробіття, неможливість держави виконувати свої зобов'язання щодо соціального захисту громадян, відсутність ефективних процедур захисту прав власника, слабка дисципліна виконання законодавчих актів спонукають до пошуку виходу з наявної ситуації. Недостатній рівень фінансування формує традиційно складні умови розбудови об'єктів інфраструктури села і супроводжується скороченням їх кількості. Недостатньо вирішеними залишаються питання надання послуг у сфері охорони здоров'я, освіти, культури та дозвілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній економічній науці питанням вирішення соціально-економічних проблем розвитку сільських територій, формуванню нових умов господарювання й відродженню окремих сфер та галузей агропромислового сектору присвячені роботи В.Г. Андрійчука, О.М. Бородіної, В.А. Валентинова, Т.О. Зінчук, М.В. Зубця, Н.О. Куровської, Н.М. Куцмус, М.М. Лук'янової, А.С. Малиновського, В.М. Микитюка, Н.М. Міщенко, О.М. Могильного, М.К. Орлатого, О.Л. Попової, І.В. Прокопи, О.В. Риковської, В.П. Рябокони, П.Т. Саблука, О.В. Скидана, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина,

В.Д. Ярового, О.М. Яценко та інших. Проблеми інвестиційного розвитку агропромислового сектору, в контексті формування стійких тенденцій до зростання економічного добробуту в галузі аналізують у своїх працях І.О. Бланк, П.І. Гайдучький, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська, Г.В. Козаченко, О.В. Кристальний, Т.В. Майорова, М.Й. Малік, А.С. Музиченко, В.С. Уланчук, В.Г. Федоренко, А.В. Череп та інші. Враховуючи недостатню теоретичну розробку інноваційно-фінансової складової сільського розвитку та відсутність організаційно-економічних умов формування сільських територій на засадах соціально-екологічного та економічного їх відродження та синергетичного розвитку, обрано тему дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення пріоритетних напрямів та механізмів активізації процесів сільського розвитку через фінансово-інноваційні підходи в управлінні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибір інноватора-інвестора є складним питанням вибору з множини альтернатив, що передбачають врахування можливостей майбутнього власника щодо спроможності в достатній мірі фінансувати процеси оновлення вітчизняної суспільно-економічної сфери за умови збереження та відновлення навколишнього середовища [1, 2, 3, 4]. Такий вибір, як правило, ґрунтується на окресленні та аналізі об'єктів та умов інноваційно-інвестиційної діяльності, які обумовили потребу формалізації ефективної множини рішень. Остання передбачає забезпечення максимізації очікуваної доходності за визначеного рівня ризику або мінімізація ризиків за прийнятного рівня доходності. Вирішальним за таких умов є врахування систематичного (ринкового) та несистематичного (власного) ризику господарської операції, пов'язаної з інноваційно-інвестиційною діяльністю, що складають

загальний ризик інвестування (r_p):
$$r_p = \sum_{i=1}^N x_i r_i$$
, де x_i – частка

загального капіталу інвестора, вкладеного в i -тий об'єкт інновацій; r_i – ризикованість i -тої інновації.

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що підвищення диверсифікації об'єктів інноваційно-інвестиційної діяльності спроможне сприяти зниженню загального рівня ризику, що і спостерігається останнім часом в аграрному секторі. Скорочення власного ризику окремих видів інноваційно-інвестиційної діяльності супроводжується наявністю порівняно однакового за розміром

ринкового ризику. В цей час диверсифікація сільськогосподарського виробництва та суміжних процесів призводить до усереднення інвестиційно-інноваційного ринкового ризику (високий ступінь диверсифікації дій суб'єкта-інноватора спричиняє зниження власного ризику окремих операцій внаслідок врахування припущення про те, що відсутня кореляція між окремими відхиленнями у доходності інноваційних процесів, а очікувана зміна в доходах на одні операції практично виявляється компенсованою позитивною/негативною зміною на інші). За результатами проведеного анкетного опитування мешканців сільських територій та представників підприємницьких структур Північно-Західного Полісся України об'єктами інноваційного інвестування в аграрному секторі є нові розробки (35%), механізація технологічних процесів (36%) та освоєння нового виробництва (29%). Джерелами фінансування інновацій виступають кошти державного та місцевих бюджетів (10%), а також внески учасників підприємницьких структур (90%) [6]. Вибуховий характер сільського розвитку засвідчив процес вивільнення бізнесу й всієї підприємницької активності від державного регулювання.

Фактори структурної перебудови економіки сприяли активізації власних капіталовкладень переважної частини населення і зростанню обсягів впроваджуваних інновацій, що формує нові умови економічного, нормативно-правового, інформаційного та організаційного характеру [5]. Багатофункціональність розвитку сільської території є запорукою забезпечення внутрішнього попиту, зайнятості сільського населення, ефективності міжнародних обмінів, підвищення продуктивності праці, національної продовольчої та економічної безпеки, що, на відміну від монофункціональності не обмежує можливості акумуляції інвестиційних ресурсів у сільській економіці. Необхідність ефективного управління водними, повітряними, земельними та іншими ресурсами як результат багатофункціонального розвитку територій полегшує тиск на сільське господарство, сприяє модернізації й поліпшенню умов праці на інноваційній основі. Це забезпечує запровадження енергозберігаючого органічного безвідходного виробництва і біотехнологій, сприяючи підвищенню рівня та якості життя сільського населення.

Глобалізація світової соціально-економічної системи висуває вимоги щодо принципово інших підходів до розвитку територіальних об'єднань. Виникає системна потреба винайдення конструктивних

механізмів удосконалення процесу державно-приватного партнерства на всіх рівнях управління як за галузево-територіальним підходом, так й в контексті соціально-екологічних перетворень національної та світової економіки у напрямі формування господарського механізму агропромислового сектору й територій з сільським способом життя як інструмент їх системного соціально-економічного розвитку, а також обґрунтування рушійних сил таких систем. Адже, як вважають провідні дослідники, суттєвою перешкодою до стійкого економічного розвитку агропромислового виробництва в Україні є недостатня інтеграція між виробниками сільськогосподарської сировини, переробними підприємствами та науковими установами [7]. Забезпечення функціонування таких структур можливе завдяки діяльності кластерів, в тому числі із залученням активної частини населення країни. Синергетичний ефект об'єднання зусиль динамічних державно-приватних структур забезпечується координацією діяльності на певній території, що сприяє кращому задоволенню потреб та підвищенню людського капіталу учасників за рахунок продукування більш високоякісної продукції, товарів, робіт та послуг, врахування інтересів сторін внаслідок оптимізації логістичної системи, інтеграційним важелям розвитку, розширення інвестиційних інструментів, скорочення трансакційних витрат, поліпшення інформаційного забезпечення системи, покращення ресурсного потенціалу головним чином за рахунок використання ефекту масштабу, підвищення можливостей відновлення ефективного функціонування об'єктів інфраструктури тощо. Вказані ефекти зумовлені врахуванням законів ринку та Природи (для планети в цілому) щодо врахування механізмів отримання благ (наприклад, ресурсів, енергії тощо) двома основними шляхами: 1) розподіл здійснюється рівномірно між всіма учасниками системи, наприклад, на основі пайових внесків та безпосередньої участі та пропорційно останньої, як то є в кооперативних формуваннях, де член кооперативу отримує ресурс, продукований структурою. Такими є еволюційно зорієнтовані системи, які завдяки пропорційному якісному та кількісному розвитку окремих складових елементів позитивно змінюються самі; 2) задіяння механізмів перерозподілу існуючих на даний момент в системі ресурсів на користь одного або групи учасників за рахунок інших її членів. Цей шлях є кінцевим за своєю природою внаслідок вичерпності ресурсів системи та неможливості окремими індивідами відтворити її (систему) та/або примножити її

ресурс – забезпечити функціонування системи нескінчено довго, – внаслідок порушення взаємозв'язків між цілим та частковим. Так, в агрономії надлишок одних поживних елементів, зокрема фосфору та калію, не може компенсувати відсутність інших, наприклад, азоту для забезпечення повноцінного росту та розвитку рослин. Наявність останнього чиннику може призвести до недоотримання потенційного врожаю. Аналогічно кожна соціально-економічна та екологічна система неспроможна забезпечити себе нормальне відтворення за рахунок звужених можливостей ряду індивідуумів та/або структур. Останнє в довгостроковій перспективі безповоротно призводить до деградації. Проведене вибіркове опитування керівників сільськогосподарських підприємств Житомирської області засвідчило, що до основних проблем, пов'язаних з управлінням персоналу відносять наступні: «Важко знайти гарних працівників» – 37% опитаних, «Працівники не хочуть працювати та/або працюють погано» – 40%, «Хочуть невишпрано багато грошей, причому заробляти, а не працювати» – 53%, «Низька кваліфікація» – 26%, «Кращі звільняються» – 6%, «Плітки/інтриги в колективі» – 0%, «Протидія змінам» – 53%, «Інше» – 1%. Вирішення вказаних проблем різними керівниками реалізується самостійно. Практичний підхід доводить нагальну потребу визначення системи критеріїв. Наведемо схему прояву та систему показників трудової активності суб'єктів аграрного сектору (табл.).

Узагальнюючим показником інвестиційної активності (p_i) працівників агропромислових формувань є середнє лінійне відхилення фактичних значень часткових показників ($n_{ч}$) від

$$p_i = \frac{1}{k} \left(\frac{n_{ч}}{n_{е}} - 1 \right)$$

еталонних ($n_{е}$):

Результати досліджень засвідчили наявність трьох груп працівників за рівнем їх інвестиційної активності: до I групи (25-35%) увійшли ті з них, що постійно прагнуть працювати якомога краще й постійно впроваджують результати інвестиційної активності керівного апарату та самостійно (за рахунок раціоналізаторських пропозицій, ноу-хау тощо) сприяють інноваційно-інвестиційній діяльності підприємства; до II групи (15-20%) – люди з низькою інвестиційною та трудовою активністю, для яких характерна інертність, безініціативне ставлення до справи, низький рівень трудової і виробничої

дисципліни; до III групи (45-60%) належить найбільша кількість працівників із середніми характеристиками інвестиційної та трудової активності. Наведене групування свідчить, що саме у середовищі працівників III групи міститься найбільший соціальний резерв підвищення інвестиційно-трудова віддачі в агропромисловому секторі економіки.

Таблиця

**Показники прояву інвестиційної активності
суб'єктів аграрного сектору**

Форма прояву активності персоналу	Часткові показники
Продуктивність інвестиційної діяльності	Рівень виконання норм виробітку, темпи зростання продуктивності праці
Якість інвестиційних процесів	Частка працівників, які завжди виконують роботу з високою якістю та активно впроваджують інвестиційні процеси
Дисципліна праці за інвестиційної активності	Частка працівників, які не мають зауважень щодо трудової дисципліни під час впровадження заходів інвестиційного характеру
Підвищення кваліфікації, освіти	Частка працівників, які підвищили тарифний розряд і навчаються у навчальному закладі
Науково-технічна творчість	Число раціоналізаторів, винахідників на 100 працюючих; кількість раціональних пропозицій, поданих на розгляд, із розрахунку на одного працюючого
Ступінь прояву інвестиційної активності	Частка працівників, які повністю виконують свої зобов'язання щодо програми інвестиційної активності підприємства
Участь в управлінні виробництвом	Коефіцієнт участі у громадській роботі, вирішенні виробничих питань; узагальнюючий показник участі у громадському управлінні
Розвиток якостей ставлення до праці – внутрішня активність	Частка працівників, які володіють визначеним потенціалом якостей
Задоволеність працею	Частка працівників, задоволених своєю виробничою та інвестиційною діяльністю

Підприємству потрібні основні засоби виробництва, бізнесу – люди. Головний показник в сфері управління персоналом – прибуток на одного працівника. Мета менеджера з персоналу – збільшувати цей показник. Все інше, що він робить (від найму співробітників до розвитку корпоративної культури) – допоміжні засоби для вирішення цієї задачі. Розвиток підприємства реалізується за рахунок активізації його інвестиційного потенціалу та постійного залучення працівників до процесів відродження та розвитку агропромислових формувань. Основним соціальним резервом підвищення інвестиційно-трудової віддачі в агропромисловому секторі економіки є надання законодавчого права кожному громадянину України при бажанні безоплатно отримати в постійне (довічне) користування 1 га землі для облаштування Родової садиби без права продажу з правом передачі у спадок. Організація системи поселень Родових садиб забезпечуючи органічне виробництво (екологічне, біологічне виробництво чи пермакультуру), впровадження нових форм освіти та виховання дітей, ведення безвідходної життєдіяльності, поширенні енергозберігаючих технологій та альтернативних джерел енергії дозволить сформувати передумови якісно нової держави що гарантуватиме продовольчу, економічну та соціальну безпеку її громадянам та відновлення екологічної, соціальної та екологічної рівноваги в суспільстві.

Висновки. Зважаючи на зазначене, пріоритетним для сільських територій є розвиток «зеленої народної економіки», відновлення традиційного сільського господарства з метою збереження біологічного різноманіття видів й гармонізації їх співпраці в межах окремого регіону як важливого джерела відродження країни та формування доходів місцевого населення. Активізуючими факторами соціально-екологічного зростання мають стати програми запровадження сертифікації органічної продукції й розширення ринків її збуту, в тому числі за рахунок популяризації регіональної та власне товарних торгових марок, забезпечення доступу сімейним підприємствам до фінансових послуг та місцевих ресурсів. Надання переваги невеликим (до 10 га) землеволодінням дозволить досягнути більш високої якості та чистоти продукції.

Література.

1. Авторитаризм, синергетика руйнувань і позитивних змін: Науково-популярне видання / Є.І. Ходаківський, І.Г. Грабар, Ю.С. Цал-Цалко. – Житомир: ПП «Рута», 2007. – 206 с.
2. Smith J. R., Tree Crops: A Permanent Agriculture. – Island Press, 1987.
3. Двигаюсь в направлении коллапса: не впадая в панику, уходи в органику. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mixednews.ru/archives/9967>.
4. Україна:ли у основні тенденції взаємодії суспільства і природи у ХХ ст. (Географічний аспект) / За ред. А.Г. Руденка. – К.: Академперіодика, 2005. – 320 с.
5. Захарченко В.І. Основні аспекти дослідження промислових територіальних систем / В.І. Захарченко // Укр. геогр. Журн. – 2002. – №3. – С. 30-36.
6. Валова продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2010 р.) за 2013 рік. Статистичний бюлетень. Попередні дані. Державна служба статистики України. – К., 2014. – 21 с.
7. Кендюхов О. Люди - тіні / О. Кендюхов // «Дзеркало тижня. Україна». – 2011. – №47. – 23 грудня. – С. 2.
8. Вітюк І. В. Погляди на природу знанневої організації / І. В. Вітюк // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку. Донецьк: ДРУК-ІНФО, 2010. – 471 с.
9. Алістаєва А. В. Оцінка державних витрат на розвиток персоналу промислового підприємства / А. В. Алістаєва, В. М. Колосок // Приазовський державний технічний університет. Труды Десятой международной научной конференции студентов и молодых ученых “Управление развитием социально-экономических систем: глобализация, предпринимательство, устойчивый экономический рост”. Часть 2. / Ред. кол. С. В. Беспалова (председатель) и др. – Донецк: ДонНУ, 2009. – С. 9-10.

Плотнікова М.Ф. Механізм активізації розвитку сільських територій у контексті трансформації суспільних відносин

Виявлено основні проблеми розвитку сільських територій в контексті трансформації суспільних відносин. Розкрито сутність пріоритетів та орієнтирів потенційних інвесторів як визначальних реалізаторів стратегії сталого розвитку територій, зокрема у напрямі збереження та відновлення навколишнього середовища та людини. Враховано модельні підходи до визначення величини ризику, пов'язаного з інноваційно-інвестиційною діяльністю. Розмір ризику визначає результативність та перспективи інвестування в аграрному секторі. Намічено напрямки активізації процесів сільського розвитку як механізму управління ним з позицій багатofункціонального підходу. Окреслено критерії та показники оцінки рівня інвестиційної активності

Ключові слова: *інвестиції, сільські території, сільський розвиток, соціальні, екологічні та економічні підходи до становлення територій, багатфункціональний характер сільського розвитку.*

Плотникова М.Ф. Механизм активизации развития сельских территорий в контексте трансформации общественных отношений

Выявлены основные проблемы развития сельских территорий в контексте трансформации общественных отношений. Раскрыта сущность приоритетов и ориентиров потенциальных инвесторов как определяющих реализаторов стратегии устойчивого развития территорий, в частности в направлении сохранения и восстановления окружающей среды и человека. Учтено модельные подходы к определению величины риска, связанного с инновационно-инвестиционной деятельностью. Размер риска определяет результативность и перспективы инвестирования в аграрном секторе. Намечены направления активизации процессов сельского развития как механизма управления им с позиций многофункционального подхода. Определены критерии и показатели оценки уровня инвестиционной активности.

Ключевые слова: *инвестиции, сельские территории, сельское развитие, социальные, экологические и экономические подходы к становлению территорий, многофункциональный характер сельского развития.*

Plotnikova, M. F. Mechanism of activation of rural development in the context of the transformation of social relations

This article describes the main problems of rural development in the context of the transformation of social relations. It also reveals the essence of priorities and targets potential investors. Investors are determining implementers of the strategy of sustainable development of territories. They care about preserving and restoring the environment and humans. The article classifies and summarizes modeling approaches to determine the magnitude of risk associated with innovation and investment activities. It also describes the amount of risk that determines the performance and prospects of investment in the agricultural sector. The author outlined the prospects of intensifying the processes of rural development. The article calls a priority in rural governance. This is the mechanism of management of rural development based on a multifunctional approach. The author describes the criteria and indicators for assessing the level of investment activity.

Key words: *investments, rural areas, rural development, social, environmental and economic approaches to the formation of territories, the multipurpose nature of rural development.*

Рецензент – *Ходаківський Є.І., д.е.н., професор*